SORIN GUIA

CÂTEVA ASPECTE PRIVITOARE LA TRATAMENTUL DENTALELOR ÎN DACOROMÂNA ACTUALĂ

Studiul de faţă reprezintă o aplicaţie pe baza unor anchete efectuate după anul 2010 în peste 60 de puncte de anchetă din dacoromână, incluse într-un corpus de texte dialectale editat de subsemnatul, publicat în 2014 (Guia 2014, p. 163–382)[1]. În unele zone, consoanele dentale îşi modifică locul de articulare, devenind palatale sau durificându-se (determinând, astfel, velarizarea vocalelor următoare); în altele îşi modifică atât locul de articulare, palatalizându-se, cât şi modul de articulare, trecând din categoria oclusivelor în cea a africatelor.

1. Palatalizarea dentalelor

Oclusivele dentale *t, d, n* (parţial şi *l, r*) urmate de vocalele anterioare *e, i* şi de diftongul *e̯a* sunt palatalizate[2] în toate graiurile crişene (cu excepţia celui din Oaş), în cele ardeleneşti, dar şi în nord-vestul Moldovei şi în Bucovina. Astfel, în partea de vest şi de nord a teritoriului lingvistic dacoromân, sub influenţa unui iot următor, consoanele dentalele se palatalizează în diferite stadii, fenomenul fiind specific dacoromânei şi necunoscut dialectelor sud-dunărene. Acest lucru ne îndreptăţeşte să afirmăm că, cel puţin în prima perioadă a românei comune, palatalizarea dentalelor nu era un fenomen relevant.

Palatalizarea dentalelor în vestul şi în nordul ţării a fost considerată fie ca influenţă slavă, fiind pusă în legătură cu modul în care slavii rosteau consoanele urmate de iot (întrucât deprinderea de a muia dentalele *t, d* a fost învăţată de români de la slavii cu care au convieţuit, în trecut, în Transilvania) (Petrovici 1942), fie ca influenţă maghiară (fiind corelată cu asemănarea dintre sunetele *t', d'* din graiurile dacoromâne şi sunetele maghiare notate prin *ty, gy*) (Pătruţ 1953), păreri asumate parţial de Alexandru Rosetti (1955), care consideră că influenţa maghiară poate fi luată în consideraţie doar pentru Transilvania (Crişana şi Maramureş), dar nu şi pentru Banat (unde fenomenul este mai vechi şi generalizat), lingvistul bucureştean conchizând că fenomenul palatalizării dentalelor este dezvoltat în dacoromână datorită unei tendinţe de palatalizare, provenită din slavă, întărit în Ardeal prin influenţa

[1] În acest sens, exemplificările se vor face cu precizarea judeţului, a localităţii în care s-au efectuat anchetele şi a numărului textului în cadrul corpusului menţionat.

[2] Palatalizarea dentalelor constă în deplasarea locului lor de articulare înspre regiunea palatală. Aria fenomenului este destul de largă, cuprinzând, pe lângă Crişana şi graiurile ardeleneşti, nordul Moldovei şi subdialectul maramureşean.

Caietele Sextil Puşcariu, II, 2015, Cluj-Napoca, p. 190–196

BDD-A22903 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-09-13 02:30:40 UTC)

maghiară (Ionescu-Ruxăndoiu 1977). După Victor Iancu, palatalizarea dentalelor *t*, *d*, *n* ar fi apărut întâi în Banat, de unde s-ar fi extins treptat asupra Crişanei, Maramureşului şi părţii nordice a Transilvaniei (Iancu 1975)[3].

Spre deosebire de celelalte subdialecte, în Muntenia şi în graiurile din sud-estul Transilvaniei, ca şi în limba literară, consoanele dentale *t*, *d*, *n* nu se palatalizează când sunt urmate de vocalele palatale *e* şi *i*: *frate*, *dinte*, *bade*. Palatalizarea dentalelor este un fenomen consemnat, în textele analizate, în special în aria nordică, în graiurile ardeleneşti de nord-est (BN), de nord-vest (SM) şi de sud-vest (AB) şi în graiurile bănăţene, fenomenul fiind extins şi în câteva puncte din nordul Moldovei şi în Bucovina[4].

Oferim selectiv câteva exemple din corpusul nostru, relevante în acest sens. În acest corpus, muierea dentalei *t* se înregistrează în special în graiurile ardeleneşti, crişene şi din Hunedoara, dar apare sporadic şi în partea de nord a Moldovei, în judeţul Iaşi: *împárt'ę* (AB, Vinţu, 1), *pregăt'ę́şt'ę* (AB, Vinţu, 5), *scǫ́t'e* (AB, Vinţu, 7), *boĉeşt'e*, *părint'e* (BC, Asău, 1); *gălúşt'e* (BN, Ilva, 1), *răsuĉę́şt'e*, *numę́şt'e* (BN, Ilva, 3), *mínt'e*, *ferę́şt'e*, *na̯iínt̯'á*, să-l *i̯ę́rt'e* (BN, Ilva, 4), *scǫ́t'e*, *opri̯ę́şt'e* (HD, Dealul Babii, 1), *cosą̆́şt'e*, *clăd'ę́şt'e*, *stăt'ę́i̯* (HD, Dealul Babii, 3), *peţę́şt'e* (HD, Dealul Babii, 4), *şápt'e* (HD, Dealul Babii, 5), *cî́t'eva*, *cuvínt'e* (HD, Petrila, 3), *nǫ́pt'ě* (SM, Odoreu, 1), *d'eşt'áptă*, *prę́t'in*, *pǫ́t'ě*, *t'íne* (SM, Odoreu, 2), *pregăt'ę́* (SM, Odoreu, 7), *pǫ́t'e* (IS, Răchiteni, 4).

Aceeaşi situaţie o întâlnim şi în cazul palatalizării dentalei sonore *d*: láda *d'ę* zę́stre (AB, Vinţu, 2); *d'e* porc, *blíd'ē* (BN, Ilva, 1), *tăd̯'au̯úna* (BN, Ilva, 2), *d'ęspícă* (BN, Ilva, 3), *d'e* pi̯átră (HD, Dealul Babii, 1), *clăd'ę́şt'e* (HD, Dealul Babii, 3), *d'epínd'e* (HD, Dealul Babii, 4), *d'e* vítă (HD, Petrila, 1), *d'į* la mín'ě (SM, Odoreu, 1), *d'eşt'áptă*, *gînd'ę́şti* (SM, Odoreu, 2), să *gî́nd'ě* (SM, Odoreu, 7), *băd'í̯i̯ě* „om trecut de 70 de ani”, ţu̯i̯că *d'e* prúńi (SV, Vicovu de Jos).

Nazala dentală îşi modifică locul de articulare în graiurile ardeleneşti, în Crişana şi în Banat, fenomenul fiind consemnat şi în graiurile din Bucovina, dar şi izolat în sudul Moldovei, într-un punct din judeţul Galaţi: *púńę* (AB, Vinţu, 4), *víńerİ* (AB, Vinţu, 5), *lę́mńilę* (AB, Vinţu, 7), *puńém*, *cárńe*, *slăńină* (BN, Ilva, 1), *ŝińevá*, *lę́mńe*, *iártă-ńe* (BN, Ilva, 2), *alúńe*, *ŝu̯ocáńe* (BN, Ilva, 4), *Dumńezą̆́u̯* (BN, Ilva, 4), *cárńę*, *há̯i̯ńe* (BN, Ilva, 5), *d'imińáţa* (CV, Zăbala, 2, 3), *púńe* (HD, Dealul Babii, 2, 3), *víńe* (HD, Dealul Babii, 4), *Dǫ́mńě*, *míńě*, u̯o *vińít* (SM, Odoreu, 1),

[3] De fapt, în texte din limba veche palatalizarea dentalelor are multe atestări în zona Banat–Hunedoara, fiind mai puţin ilustrată în textele din nordul Transilvaniei, dentalele muiate alternând cu cele nealterate (Iancu 1975, p. 46).

[4] În general, în Moldova, dentalele *t*, *d*, *n* urmate de vocalele anterioare *e* şi *i* şi de diftongul *e̯a* se păstrează intacte, nealterându-se decât sporadic în unele puncte din nord-vestul Moldovei, unde s-au înregistrat forme precum: *dínt'e*, *frát'e*, *d'es*, *cunuńí̯i̯i*.

BDD-A22903 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-09-13 02:30:40 UTC)

rămî́ńě (SM, Odoreu, 7), *púńe* (SV, Vicovu de Sus, 1), *spuńę́* (SV, Frătăuţii Noi, 5), *Dumńezắu̯* (SV, Broşteni, 3), *cárńa*, *d'imiń̯áţa* (SV, Vicovu de Jos); izolat, palatalizarea dentalei *n* este consemnată şi în partea de sud a Moldovei: am *du̯orńit* (GL, Matca, 3);

Cele câteva exemple de palatalizare a dentalei *l* le avem din zona Hunedoarei: *l'ę́mńe* (HD, Dealu Babii, 1), *l'e* pun (HD, Dealul Babii, 4), *flú̯ieril'e* (HD, Petrila, 1).

Oclusivele dentale *t* şi *d* se palatalizează în stadii diferite în regiunile sus amintite, grupând, pe de o parte, graiurile din Crişana cu cele din Maramureş, de cealaltă parte, graiul din Banat (unde palatalizarea dentalelor este mai avansată decât în aria delimitată anterior).

2. Africatizarea oclusivelor dentale *t, d*

Palatalizarea oclusivelor dentale *t* şi *d* a determinat apariţia unei serii de africate secundare în sistemele consonantice ale graiurilor din sud-vestul şi nord-estul Transilvaniei. Fenomen general şi consecvent în graiurile bănăţene[5] (consemnat şi în aria extrem sudică a Crişanei, în unele localităţi din nord-vestul Olteniei, dar şi în nord-estul Transilvaniei), palatalizarea dentalelor *t* şi *d* (când sunt urmate de o vocală anterioară sau iot) şi modificarea modului de articulare (din oclusive în africate) apare şi în alte zone izolate din partea de nord a Moldovei: *i̯u̯óĉi* (IS, Răchiteni, 1, 3), *stáĉivi* (IS, Răchiteni, 2), *pu̯áĉi* (IS, Răchiteni, 3), *ṣĉiu̯*, *hîrĉí̯i̯i* (NT, Farcaşa, 1), *níşĉi* (NT, Farcaşa, 3), *şĉázâ* „ştează”, *fu̯árĉi* (NT, Farcaşa, 5), *drúṣĉi*, *stăĉéu̯* (SV, Fântâna Mare, 2); *ĝi* u̯úrmâ, *ĝi* ţăsút (IS, Răchiteni, 1, 2), *ĝiẑába* (IS, Răchiteni, 4), *ĝi̯* sâ rasuná (NT, Farcaşa, 3), *ĝi̯* zí́li̯, ni̯ *daĝá* „dădea” (NT, Farcaşa, 5), ṣăpti̯zắŝ *ĝi̯* ‿anɨ, *ĝi̯* ‿um̯ ‿f̯iel (SV, Fântâna Mare, 1), *ĝi̯* sîn̥ẑi̯, *ĝi̯* u̯óu̯â (SV, Rădăşeni, 3).

Semnalăm africatizarea dentalelor *t, d + e, i > ĉ, ĝ*[6] şi în câteva puncte din Bucovina[7]. În acest sens, s-au înregistrat atât fonetismul africatizat în stadiu final, cât şi fonetisme intermediare între oclusiva dentală şi africata prepalatală: *cosę́şĉi* (pentru *coseşte*), (săptămâna) *páĉimilor*, să *pregăĉéşte* (SV, Vicovu de Jos); *coĉéţ* (pentru *coteţ*), *fráĉi-mi̯u*, *lápĉe*, *şắpĉi*, să *şĉím*; *cît'/ĉodátă*, *înăi̯ínt'/ĉi*, *lápt'/ĉi*, *mult'/ĉi*, *preparát'/ĉi*, *pri̯i̯ét'/ĉinɨ*, *tắt'/ĉi*, *trimę́t'/ĉa*, *şt'/ĉí̯i̯* (SV, Mănăstirea Humorului); *curéĉ*, *u̯uňĉę́ş*, *ĉíşcâ*, *stráĉinâ* (dar, predominat, *stráḱinâ* – cinci din nouă su-

[5] Într-o parte a ariei cu dentalele palatalizate, oclusivele muiate *t', d'* au evoluat, sub influenţă sârbă, la africatele *ć, đ*, modificându-şi modul de articulare.

[6] Emil Petrovici (1942) consideră că pronunţarea muiată a consoanelor dentale *t, d, n* urmate de vocalele anterioare *e* şi *i* reprezintă o particularitate a graiurilor ardeleneşti.

[7] Dacă în comuna Vicovu de Jos doar dentala *t* se moaie şi îşi modifică şi modul de articulare, dentala sonoră *d* (de altfel şi oclusiva nazală *n*) schimbându-şi doar locul de articulare, în Mănăstirea Humorului şi în Straja semnalăm africatizarea dentalelor *t, d + e, i > ĉ, ĝ* şi a oclusivelor palatale *ḱ, ǵ > ĉ, ĝ*.

BDD-A22903 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-09-13 02:30:40 UTC)

biecţi, din Vicovu de Jos, preferă această formă). Aceeaşi situaţie se întâlneşte şi în cazul dentalei sonore, cu menţiunea că predomină fonetismul intermediar între *d'* şi *ĝ*: *ĝi vítâ*, *ĝínĉi*; *blíd'/ĝi*, *d'/ĝinţ*, *pi d'/ĝal*, u̯oli̯acâ *d'/ĝi* sári, un pahár *d'/ĝi* u̯ulei̯, i̯era alb *d'/ĝi* lúmi, animáli *d'/ĝi* lápt'/ĉi, fábriŝ *d'/ĝi* bi̯éri (SV, Mănăstirea Humorului).

Şi în vorbirea subiecţilor înregistraţi în judeţul Alba, în Munţii Apuseni, dentala *t* se moaie, modificându-şi şi modul de articulare, înregistrându-se, în acest sens, atât fonetismul africatizat în stadiu final (*şĉíu̯* – AB, Gârda de Sus, f, 76 de ani, fără şcoală; *vu̯orbéşĉe* – AB, Gârda de Sus, f, 6 ani), cât şi fonetismul intermediar între oclusiva dentală şi africata prepalatală: *condimént/ĉe*, *cosę́şt/ĉi̯* (pentru *coséşte*) – AB, Gârda de Sus, f, 41 de ani, 10 clase; mai̯ *dipárt/ĉe*, mai̯ *múlt/ĉe*, în zîu̯a d'i *Páşt/ĉ* – AB, Gârda de Sus, f, 70 de ani, 4 clase).

3. Confuzia oclusivelor palatale *ḱ*, *ǵ* cu dentalele muiate *t'*, *d'*

În Crişana, în nordul şi vestul Transilvaniei, în Maramureş (mai puţin în graiurile din sud-estul Ardealului), dar şi în unele puncte din nord-vestul Moldovei şi Bucovina se înregistrează confuzia oclusivelor palatale *ḱ*, *ǵ* cu dentalele muiate *t'*, *d'*[8] (când sunt urmate de vocalele anterioare sau de diftongul *e̯a*): *să t'ę́me* „să cheme”, *u̯ot'* „ochi”, *t'ag* „cheag”, *d'áţă* „gheaţă”, *únd'i̯i̯e* „unghie”, *d'ejd'eţátă* – SM, Odoreu, 2), confuzie care are drept consecinţă apariţia unor omonimii de tipul *t'amă* („cheamă”, dar şi „teamă”), *und'e* („unghie”, dar şi „unde”) şi care are efecte şi asupra labialelor palatalizate în stadiu intermediar (*copt'il* pentru „copil”, *bărbd'í̯i̯i* pentru „bărbie”).

Aceeaşi transformare fonetică o întâlnim şi în cazul labialelor *p*, *b* (uneori şi a lui *v*), care apar palatalizate în stadiile *t'*, *d'*: *t'ei* „piei”, *t'ept* „piept”, *u̯ărd'* „orbi”, *ştird'* „ştirbi”, *d'ir* „vin”[9].

Alteori, oclusivele palatale îşi modifică modul de articulare, devenind africate. Vorbim de africatele secundare, rezultate ale africatizării oclusivelor palatale, care nu se identifică cu africatele primare şi care, într-o arie destul de largă (trecând din Moldova spre graiurile ardeleneşti de nord-est), devin fricative, prin pierderea elementului oclusiv. Fenomenul transformării oclusivelor palatale *ḱ*, *ǵ* în africatele prepalatale *ĉ*, *ĝ*[10] este întâlnit, în textele analizate, în partea de nord-vest a da-

[8] Singura regiune care păstrează distincţia între oclusivele dentalele *t*, *d* şi oclusivele palatale *ḱ*, *ǵ* este Ţara Oaşului: nu se palatalizează dentalele, în schimb palatalele *ḱ*, *ǵ* evoluează la *t'*, *d'* (*mă tem*, dar *t'em* „chem”). Tot în Ţara Oaşului, *t'* (< *ḱ*) din grupul consonantic *şt'* este depalatalizat: *ştimb* „schimb”, *şti̯op* „şchiop” (*TDR*, p. 295).

[9] Din cauza acestor confuzii şi transformări fonetice se ajunge la neutralizarea opoziţiei dintre cele trei serii de consoane (*t'* rezultat din palatalizarea lui *t*, *t'* rezultat al confuziei cu *ḱ* şi *t'* stadiu al palatalizării bilabialei *p*): *t'ámă* „teamă”/*t'ámă* „cheamă”, *părę́t'e* „perete”/*părę́t'e* „pereche”; *t'ei* „tei”/ *t'ei* „chei”/*t'ei* „piei”; vezi Frăţilă 2010, p. 120; *Dialectologie română*, p. 156; Pătruţ 1943.

[10] G. Ivănescu (1980, p. 474–475) apreciază că prefacerea sunetelor *ḱ*, *ǵ*, precum şi a sunetelor *t'*, *d'* în *ĉ*, *ĝ* este realizată în secolul al XVI-lea în Ardeal în regiunea Bistriţa-Năsăud–Alba, propunând

BDD-A22903 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-09-13 02:30:40 UTC)

coromânei, în Crişana (SM), în nord-estul Ardealului (BN), dar şi în Bucovina, fiind ilustrat prin: *curéĉ* – la nici un subiect nu apare varianta *curéḱ*[11]; *u̯uňĉ́ȩ́ş*, deşi se înregistrează, mai rar, şi *u̯uńḱȩ́ş*; *ĉíşcâ*[12]; *stráĉinâ*, dar predominant *stráḱinâ* – cinci subiecţi din nouă preferă a doua formă (SV, Vicovu de Jos); *curéĉ* (BN, Ilva Mare, 1, 6); *raĉíu̯* (NT, Farcaşa, 4), *curéĉ* (SV, Straja, 1), *îňĉégat* (SV, Straja, 2), *câmá* „chema" (SV, Straja, 5), *uréĉ* (SV, Straja, 7), *câg*, *ĉişl̦ácu* (SV, Vicovu de Sus, 2); *curéĉ* (o singură dată apare *curéḱ*), *u̯uňĉ́ȩ́ş* (deşi se înregistrează şi *u̯uńḱȩ́ş*, *u̯uńḱ*), (*îi̯*) *ĉámâ*, *ĉişcâ* – alături de fonetismul intermediar între *ḱ* şi *ĉ*: *ḱ/ĉişcâ* (SV, Mănăstirea Humorului).

4. Durificarea consoanelor dentale

În toată aria nordică a dacoromânei, consoanele dentale *s, z, ţ, ḑ, n, r* au un caracter dur[13], care determină velarizarea vocalei următoare sau dispariţia lui *i̇*: *bisắricȩ́*, *săc*, *sămn*, *u̯ásîl̦i*, *sî́tă*, *zîc*, *trezî́t*; *Dumńezău̯*, *prîn̦zăsc*, *zăĉe*, *zî́u̯a*, *păţăsc*.

Exemplificăm pentru fiecare consoană câteva cazuri de durificare.

Durificarea fricativei dentale surde *s* este consemnată mai ales în jumătatea nordică a Moldovei (*Vasî́l̦i* – BT, Păltiniş, 4; *săîerát* – BT, Vorona, 4; *sărvȩ́* – IS, Ursăreşti, 1; *sărvít* – IS, Vânători, 2; *sărźént* – BT, Păltiniş, 1; *bisắrica* – BT, Păltiniş, 1; IS, Cepleniţa, 1; *sămănắm* – BT, Păltiniş, 2; *grăsî́m̦a* – NT, Sagna, 1; *săîtâ*, *săḱéstru* – VS, Mărăşeşti, 1; *cosắşți̇*, *rusắşti*, *sărvîs*, *sîngur* – SV, Mănăstirea Humorului; *bisắricâ*, *cosî́m*, *sămănátu*, eu *sîmţ*, *ţesắm* – SV, Vicovu de Jos), în graiurile ardeleneşti (*sămănát* – AB, Vinţu, 1), dar şi izolat în comuna Matca, din judeţul Galaţi (*bisắrica* – GL, Matca, 8, *sî́ŋgur* – GL, Matca, 2).

Şi fricativa sonoră *z* determină velarizarea vocalei următoare, în special în jumătatea nordică a subdialectului moldovean, dar şi în graiurile ardeleneşti: *cắzîl̦i*, *zî́l̦i* (BC, Filipeşti, 3), *u̯urzî́ź* (BT, Păltiniş, 3), *Dumnăzău̯* (BT, Păltiniş, 4), *Dumnezău̯* (BT, Talpa, 1), *îŋcălzăsc* (BT, Talpa, 2; GL, Matca, 3), *tîrzî́u̯* (NT, Gâdinţi, 2), *zăru* (SV, Crucea, 3), *zî́l̦i* (VS, Deleni, 1), *păzăsc* (VS, Micleşti, 1), *păzăşți̇*, *zîli*, *jîtár̦i̇*, *pătruṇjăl*, *bluz*, *petărz* (SV, Mănăstirea Humorului), *zăr*, *zăsî* (SV, Vicovu de Jos).

Durificarea africatei surde *ţ* determină (în jumătatea nordică a Moldovei, dar şi, izolat, în Transilvania) atât velarizarea vocalei următoare, în poziţie medială, cât şi

ca probabilă datarea fenomenului în aceeaşi perioadă pentru transformarea dentalelor muiate *t'*, *d'* în africatele *ć*, *đ*.

[11] Se înregistrează şi *várză*, însă de fiecare dată este oferită şi forma *curéĉ*; subiectul C, f, 43 de ani pronunţă *curéĉ*, cu menţiunea *várză nu spúnem*, iar sub. D, f, 14 ani, răspunde *várză sau̯ curéĉ*, forma ultimă fiind utilizată mai des.

[12] O întâlnim atât la subiectul C, f, 43 de ani, cât şi la un băiat de 14 ani (subiectul E).

[13] Fenomenul durificării, care datează din epoca românei comune, s-a manifestat în toate graiurile dacoromâne, în diverse intensităţi, pierzându-se astăzi în cea mai mare parte a graiurilor din aria sudică a dacoromânei.

BDD-A22903 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-09-13 02:30:40 UTC)

dispariţia lui *i* final asilabic postconsonantic: *puţ́înâ*, *împărţ́îm* (BC, Bereşti, 2), *ţ́iniţ*[14] (BC, Vâlcele, 3), *fráţ* (BT, Coţuşca, 1), *călúţ* (BT, Coţuşca, 4), *bă̯i̯éţ* (BT, Lozna, 3), *u̯onoráţ*, (BT, Lozna, 5), *grĭu̯tă̆ţ* (BT, Păltiniş, 4), *curăţă̆l* (BT, Păltiniş, 5), *ţă̆linâ* (BT, Vorona, 2), nu mă pu̯ot *înţălĭéẑĭ* (BT, Păltiniş, 1), *năcăjîţ* (GL, Matca 2), *u̯oţă̆t* (GL, Matca 5), *curăţă̆n̯ia* (IS, Răchiteni, 1), *parínţ* (SV, Straja, 5), *îţă̆lu* (SV, Straja, 6), *sfinţă̆sc* (SV, Vicovu de Sus, 5), *ţăsă̆* (VS, Mărăşeşti, 3), *lopăţ́îcâ* (VS, Vutcani, 2), *cuţît*, *îţ́îcâ*, *îţă̆l*, *n̯iemţă̆ştĭ*, *ţă̆linâ*, *ţăsút*, *viţă̆lu*, *bă̯i̯éţ*, *îmbrăcáţ*, *d'ĝinţ* (SV, Mănăstirea Humorului); *curăţ́îm*, *împuţît*, *sfinţă̆şti*, *îţ́îcâ*, *cîrnáţ* (SV, Vicovu de Jos); *núnţîle* (AB, Vinţu, 2).

Cele câteva exemple de durificare a fonetismului arhaic *ḑ* le întâlnim în înregistrările din Bucovina: *Dumnaḑă̆u*, *ḑîc* (SV, Straja, 4, 6).

Velarizarea vocalelor anterioare după constrictiva prepalatală *j* (*năcăjíţ* – AB, Căpâlna, 4; *năcăjîţ* – GL, Matca 2), după nazala *n* (*năcázurĭ* – GL, Matca, 3), dar şi după lichida vibrantă *r* (*ră̆si* – BT, Vorona, 3; IS, Ţibana, 1; SV, Crucea, 2; VS, Vutcani, 2; *răpidi* – GL, Matca, 1; *ră̆l̯i* – GL, Matca, 6; VS, Vutcani, 2; *rîdicát* – NT, Tazlău, 3; *străcurătu̯árĭ* – SV, Crucea, 3; *strîgătúrĭ* (AB, Vinţu, 2) se întâlneşte în jumătatea nordică a Moldovei, dar apare, sporadic, şi în jumătatea sudică a provinciei.

Izolat, se produce şi durificarea dentalelor *t* şi *d*, mai ales în jumătatea sudică a Moldovei: *stîn̯̂ám* (GL, Matca, 6); *îndămín̂â* (VS, Mărăşeşti, 2), durificarea dentalei *d* fiind un fenomen general şi consecvent în graiurile munteneşti.

Schimbarea localizării lui *e* şi *i*, se întâlneşte regional (în nordul şi în estul teritoriului ţării) şi în cazurile în care sunt precedate de labiodentale rostite dur: *îm̯văléştĭ* (GL, Matca, 1), *îm̯vălít* (VS, Vutcani, 1).

*

Indiferent de zonă sau de condiţia socio-culturală a subiecţilor vorbitori, formele cu dentale diferite de cele din pronunţarea standard coexistă cu cele în care dentalele sunt nealterate, la fel ca în limba literară şi în graiurile munteneşti. Prin urmare, marea majoritate a formelor care diferă de cele literare sunt înregistrate în aria nordică a dacoromânei, arie care permite alterarea sunetelor dentale.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Dialectologie română = Matilda Caragiu Marioţeanu, Ştefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, *Dialectologie română*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1977.
Frăţilă 2010 = Vasile Frăţilă, *Probleme de dialectologie română*, Blaj, Editura Astra, 2010.

[14] În acest exemplu avem durificarea africatei dentale *ţ* atât în poziţie iniţială, determinând velarizarea vocalei următoare, cât şi în poziţie finală, urmarea fiind amuţirea lui *ĭ*.

BDD-A22903 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-09-13 02:30:40 UTC)

Guia 2014 = Sorin Guia, *Dialectologie română. Studii şi corpus de texte*, Iaşi, Editura Vasiliana ’98, 2014.
Iancu 1975 = Victor Iancu, *Palatalizarea dentalelor în limba română*, Timişoara, Editura Facla, 1975.
Ionescu Ruxăndoiu 1977 = Liliana Ionescu Ruxăndoiu, *Probleme de dialectologie română*, Bucureşti, Universitatea din Bucureşti, 1977 (multigrafiat).
Ivănescu 1980 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea, 1980.
Pătruţ 1943 = I. Pătruţ, *Velarele, labialele şi dentalele palatalizate*, în DR, X_2, 1943, p. 298–308.
Pătruţ 1953 = I. Pătruţ, *Influenţe maghiare în limba română*, în SCL, IV, 1953, nr. 2, p. 211–217.
Petrovici 1942 = Emil Petrovici, *Simbioza româno-slavă în Transilvania*, în „Transilvania”, LXXIII, 1942, nr. 2–3, p. 149–156.
Rosetti 1955 = Alexandru Rosetti, *Despre consoanele palatalizate şi consoanele muiate*, în SCL, VI, 1955, nr. 3–4, p. 199–207.
SCL = „Studii şi cercetări lingvistice”, Bucureşti, I, 1950 şi urm.
TDR = Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.

SOME ASPECTS CONCERNING THE TREATMENT OF THE DENTALS IN PRESENT-DAY DACO-ROMANIAN (*Abstract*)

The present paper focuses on the situation of dental consonants in present-day Daco-Romanian and uses the linguistic material gathered in more than 60 points of dialectal inquiry in the last 5 years. The main findings are that, in certain regions, the place of articulation of the dentals is modified, either by palatalization or by hardening, whereas, in other areas, their mode of articulation is changed, as they become affricate consonants.

Cuvinte-cheie: *fonetică, dialectologie, consoane dentale, palatalizare, dacoromâna.*
Keywords: *phonetics, dialectology, dental consonants, palatalization, Daco-Romanian.*

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”
Facultatea de Litere,
Iaşi, Bd. Carol I, 11
soringuia01@yahoo.com

BDD-A22903 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.88 (2026-09-13 02:30:40 UTC)